



rapportage

Februari 2020

De rol van binnenlandse  
verhuizingen in **groeierende**  
**inkomensverschillen**  
tussen gebieden binnen  
Noord-Nederland

In opdracht van de Provincie Drenthe en de Provincie Groningen  
in samenwerking met Fries Sociaal Planbureau



# Inhoud

|   |                                                                         |    |
|---|-------------------------------------------------------------------------|----|
| 1 | Introductie                                                             | 6  |
| 2 | Inkomensverschillen en verhuizingen van lagere en hogere inkomens       | 8  |
| 3 | Methodologie                                                            | 13 |
| 4 | Inkomensverschillen door binnenlandse verhuizingen in Noord-Nederland   | 19 |
|   | Provincie Drenthe                                                       | 34 |
|   | Provincie Groningen                                                     | 43 |
|   | Provincie Friesland                                                     | 52 |
| 5 | Inkomensverschillen door verhuizingen binnen Noord-Nederland vergeleken | 67 |
| 6 | Conclusie                                                               | 81 |
|   | Literatuurlijst                                                         | 86 |

# 1. **Introductie**

De bevolkingsontwikkelingen in Nederland zijn onevenredig verdeeld. Groei vindt vooral plaats in de Randstad en het overige stedelijke gebied in Nederland. In het landelijk gebied is sprake van bevolkingsdaling, met name aan de randen van Nederland. Bevolkingsprognoses laten zien dat deze trend zich de komende jaren zal doorzetten en uitbreiden naar andere landelijke gebieden van Nederland (ABF/Primos, 2018). Bevolkingsdaling heeft onder andere gevolgen voor de economische vitaliteit van regio's, de beroepsbevolking, de ruimte en bebouwde omgeving in krimpgebieden, het voorzieningenniveau en de leefbaarheid (Engbersen, et al., 2017).

In Noord-Nederland zijn meerdere gebieden die te maken hebben met bevolkingsdaling. In sommige gebieden speelt de afname van de bevolking al langer. Deze gebieden zijn door de rijksoverheid aangemerkt als krimpgebieden. In andere gebieden is de bevolkingsdaling meer recent, maar wordt in de toekomst een grotere daling verwacht. Deze zijn aangemerkt als anticipeergebieden.

Binnenlandse verhuizingen leveren een belangrijk bijdrage aan bevolkingsdaling en zorgen daarnaast voor een herverdeling van de bevolkingssamenstelling in krimp- en anticipeergebieden. In Noord-Nederland bestaat het vermoeden dat er in krimp-, en anticipeergebieden sprake is van een toenemende concentratie van lagere inkomens door binnenlandse verhuizingen. Aan de ene kant wordt dit mogelijk veroorzaakt doordat mensen met lagere inkomens worden aangetrokken door een aanbod van betaalbare woonruimte in krimp- en anticipeergebieden die elders niet aanwezig is. Aan de andere kant vertrekken mensen met een hogere opleiding, en bijbehorend hoger inkomen, mogelijk vaker uit krimp- en anticipeergebieden om elders een beter passende of betaalde baan te vinden. Als dit het geval is, zal er binnen Noord-Nederland sprake zijn van inkomensverschillen tussen krimp- en anticipeergebieden enerzijds en de rest van Noord-Nederland anderzijds. Dit betekent dat er relatief steeds meer mensen met lage inkomens in krimp- en anticipeergebieden wonen dan in andere gebieden in Noord-Nederland.

Het is echter niet goed bekend of, en hoe bevolkingsdaling eventueel samenhangt met inkomensverschillen (KEngbersen, et al., 2017). De vraag die daarom in dit onderzoek is gesteld in opdracht van de Provincie Drenthe en de Provincie Groningen en is uitgevoerd in samenwerking met het Fries Sociaal Planb





Onderzoek laat zien dat “dertigers die in perifeer gelegen regio’s wonen, in de afgelopen jaren qua opleiding en inkomen verder op achterstand zijn gekomen ten opzichte van de grootstedelijke dertigers.[...] Buiten de regio’s van studentensteden [als] Groningen is zelfs 60 procent van de academici in de dop vertrokken” (Latten et al., 2017, p4). Dit onderzoek richtte zich alleen op universitair geschoolde dertigers. In onderzoek van het Sociaal en Cultureel Planbureau (Steenbekkers, et al.. 2017), werden ook jongeren met een HBO-opleiding meegenomen. In dat onderzoek werd geconcludeerd dat de achterstand van afgelegen dorpen de afgelopen jaren niet groter is geworden ten aanzien van opleidingsniveau. In het kort:

- verhuizen mensen met hogere inkomens vanuit steden naar landelijke gebieden
- verhuizen studenten van landelijke naar stedelijke gebieden

In dit onderzoek wordt gekeken naar mensen in verschillende inkomensposities. Er zijn veel verschillende manieren waarop mensen in een inkomenspositie kunnen worden ingedeeld. Dit onderzoek is erop gericht om te kijken of er in krimp- en anticipeergebieden ten opzichte van andere gebieden een uitsortering plaatsvindt door vestiging van lagere inkomens en vertrek van hogere inkomens en studenten. Deze laatste groepen zijn interessant om ook samen te beschouwen, omdat de studenten een grote kans hebben om later een hoger inkomen te ontvangen.

Om dit zo goed mogelijk te kunnen doen en de personen ook flexibel in te kunnen delen in verschillende gebieden is gebruik gemaakt van de microdata van het CBS. De gebruikte gegevens van een geanonimiseerd uittreksel van de Burger Registratie Personen (BRP) zijn hierbij gekoppeld aan inkomensgegevens op persoons- en huishoudniveau. Doordat de kwaliteit van de data van inkomensgegevens wisselend is over verschillende jaren, definities zijn gewijzigd, en daardoor soms moeilijk vergelijkbaar zijn, is er voor gekozen om de analyse uit te voeren over de jaren 2011 tot 2017. Dit betekent dat de gebruikte standgegevens van de bevolking op 1 januari 2011 en 1 januari 2017 zijn gemeten en de verhuizingen over de gehele jaren 2011 tot en met 2016. De individuele gegevens vanuit de registraties zijn opgeteld naar de te onderzoeken regio’s. Om mogelijke onthulling van persoonsgegevens te voorkomen zijn alle aant

| Leeftijd                                | Situatie                             | 101%<br>Bijstandsniveau | 150%<br>Bijstandsniveau |
|-----------------------------------------|--------------------------------------|-------------------------|-------------------------|
| 21 jaar tot AOW<br>gerechtigde leeftijd | Gehuwd/samenwonend                   | € 1.480                 | € 2.198                 |
|                                         | Alleenstaand en alleenstaande ouders | € 1.036                 | € 1.539                 |
| Vanaf de AOW<br>gerechtigde leeftijd    | Gehuwd/samenwonend                   | € 1.551                 | € 2.345                 |
|                                         | Alleenstaand alleenstaande ouders    | € 1.159                 | € 1.722                 |

De indeling in onderstaande vier groepen betekent ook dat sommige inwoners van Noord-Nederland buiten beschouwing worden gelaten. Ten eerste zijn er personen waarvan het inkomen onbekend is, vaak omdat zij maar een deel van het jaar waarin het inkomen bepaald werd, in Nederland woonachtig waren. Daarnaast zijn personen in institutionele huishoudens niet meegenomen in dit onderzoek. Een institutioneel huishouden bestaat uit één of meer personen die bedrijfsmatig worden voorzien van huisvesting en dagelijkse levensbehoeften. Het gaat om instellingen zoals verpleeg-, verzorgings- en kindertehuizen, gezinsvervangende tehuizen, revalidatiecentra en penitentiaire inrichtingen waarin de personen in principe voor langere tijd zullen verblijven. Personen woonachtig in asielzoekerscentra horen hier ook bij.

Het berekenen van inkomensposities van huishoudens waartoe personen behoren

Bij het analyseren van inkomensgegevens van personen in relatie tot verhuizingen is ervoor gekozen om de inkomenspositie toe te wijzen die gold in het jaar ná de verhuizing. Dit maakt het interpreteren van de gegevens om verschillende redenen eenvoudiger. Een student is bijvoorbeeld op het moment van verhuizing vaak nog lid van een huishouden waar de ouders zorgen voor een lager of hoger huishoudensinkomen. Door te kijken naar de positie van deze personen een jaar na verhuizing, kan de studentenverhuisstroom beter in beeld gebracht worden. Deze verschuiving van het bepalen van de inkomenspositie is ook relevant voor de verhuizingen van lagere en hogere inkomens. Een belangrijk deel van de lange afstandsverhuizingen zijn namelijk gemotiveerd door het vinden van werk. Iemand die vanuit een hu

Voor de volledigheid staat hieronder de gebiedsindeling met de daarbij horende gemeenten:

**Krimpgebieden**

- MEDAL regio: De Marne, Eemsmond, Delfzijl, Appingedam, Loppersum
- Oost-Groningen: Oldambt, Pekela, Stadskanaal, Veendam, Westerwolde
- Noordoost Friesland: Achtkarspelen, Dantumadiel, Dongeradeel, Ferwerderadeel, Kollumerland, Tytsjerksteradeel

**Anticippeergebieden**

- Noordwest Friesland: Harlingen, Waadhoeke
- Friese Waddeneilanden: Vlieland, Terschelling, Ameland en Schiermonnikoog
- Zuidoost Friesland: Heerenveen, Ooststellingwerf, Opsterland, Smallingerland, Weststellingwerf
- Zuidoost-Drenthe: Aa en Hunze, Borger-Odoorn, Coevorden, Emmen

**Provinciehoofdsteden**

- Groningen, Leeuwarden, Assen

**Overig Noord-Nederland**

- In de provincie Groningen: Marum, Leek, Grootegast, Zuidhorn, Winsum, Bedum, Ten Boer, Haren en Midden-Groningen
- In de provincie Drenthe: Tynaarlo, Noordenveld, Midden-Drenthe, Westerveld, De Wolden Hogeveen en Meppel
- In de provincie Friesland: Súdwest-Fryslân en De Fryske Marren

**Stedelijkheid**

De mate van stedelijkheid van buurten in Noord-Nederland is een andere indeling die in dit onderzoek gebruikt wordt. De stedelijkheid van buurten wordt gebaseerd op de zogeheten omgevingsadress

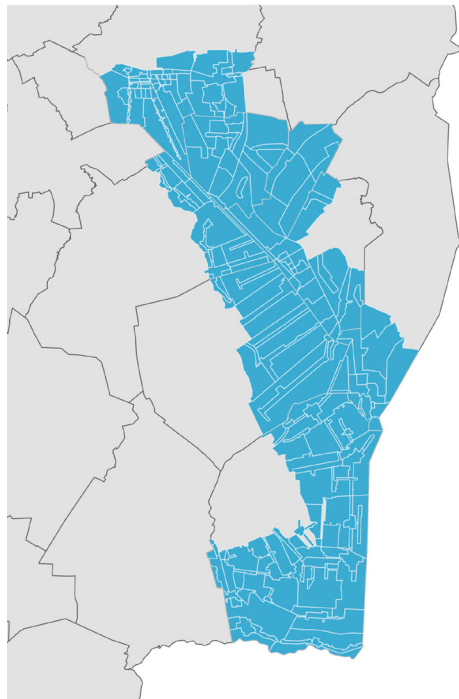
## Inkomensverschillen door binnenlandse verhuizingen in Noord-Nederland per gebied

### Veenkoloniën

Ook de Veenkoloniën behoort tot de onderzoeksgebieden in dit rapport. Een verduidelijking van waar de Veenkoloniën liggen is van belang, omdat het gebied in twee provincies valt en geen gemeentegrenzen volgt. Grofweg bestaan de Veenkoloniën uit het gebied ten oosten van de Hondsrug dat loopt tot de lijn Winschoten-Bourtange. Grote plaatsen in de Veenkoloniën zijn Veendam en Stadskanaal. Er is op buurtniveau bepaald of een buurt tot de Veenkoloniën behoort of niet. Hierbij is dezelfde indeling aangehouden die de RUG hanteert bij het onderzoek naar meergeneratiearmoede in de Veenkoloniën (Visser, et al. 2019). In de kaart ziet u welke gebieden in Groningen en Drenthe tot de Veenkoloniën worden gerekend.

Veenkoloniën

Bron:  
Visser, et al. 2019



In dit hoofdstuk wordt voor de verschillende gebieden in Noord-Nederland bekeken hoe de inkomens zich hebben ontwikkeld en wat hierin de rol van binnenlandse verhuizingen is geweest. Allereerst wordt gekeken hoe de situatie er voor heel Noord-Nederland uit ziet. Daarna volgen de totalen van krimpgebieden, anticipeergebieden, overige landelijke gebieden en provinciehoofdsteden. Vervolgens worden de gebieden per provincie afzonderlijk bekeken. De Veenkoloniën is tussen de provincies Drenthe en Groningen geplaatst.

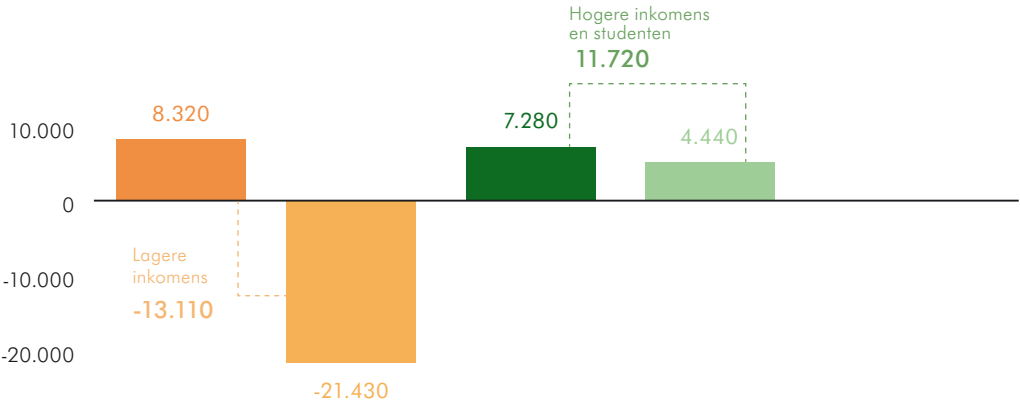
### Totaal Noord-Nederland

In de drie Noordelijke provincies Groningen, Friesland en Drenthe wo

Groei aantal inwoners naar inkomenspositie huishoudens

2011-2017, absoluut totale periode, Totaal Noord-Nederland (exclusief institutioneel en overige huishoudens

- <101% bijstandniveau
- 101-150% bijstandniveau
- >150% bijstandniveau
- Student



De afname van het aantal lagere inkomens en de toename van het aantal hogere inkomens betekent dat de inkomensverdeling in Noord-Nederland zich als geheel, ondanks de crisis, gunstig heeft ontwikkeld. Hierbij moet wel de kanttekening worden geplaatst dat het aandeel laagste inkomens (tot 101% bijstandsniveau) toegenomen. De stijging van deze laagste inkomens tussen 2011 en 2016 is zelfs iets sterker dan het Nederlands gemiddelde tijdens die periode (1,5% per jaar in Noord-Nederland t.o.v. 1,4% per jaar in heel Nederland). Het aantal personen met een inkomen tussen 101 en 150% van het bijstandsniveau is daarentegen sterker afgenomen dan in heel Nederland (-1,7% in Noord-Nederland t.o.v. -1,2% in heel Nederland).

Groei aantal inwoners naar inkomenspositie huishoudens

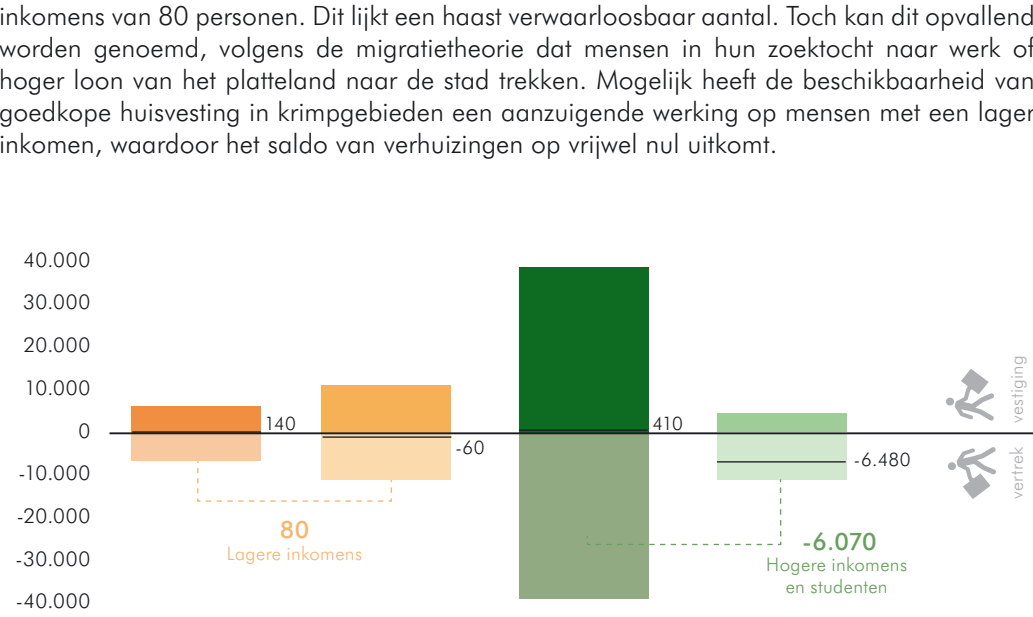
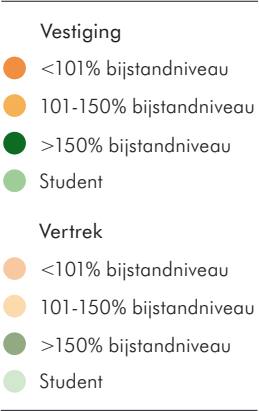
2011-2017, % per jaar, Totaal Noord-Nederland (exclusief institutioneel en overige huishoudens

- <101



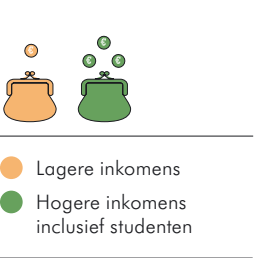
Verhuizingen naar inkomenspositie

Krimpgebieden, 2011-2016

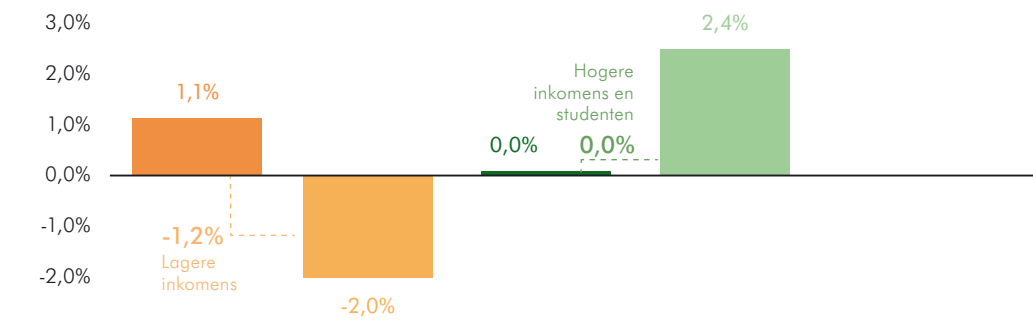


Relatief verhuissaldo naar inkomenspositie

Krimpgebieden 2011-2016

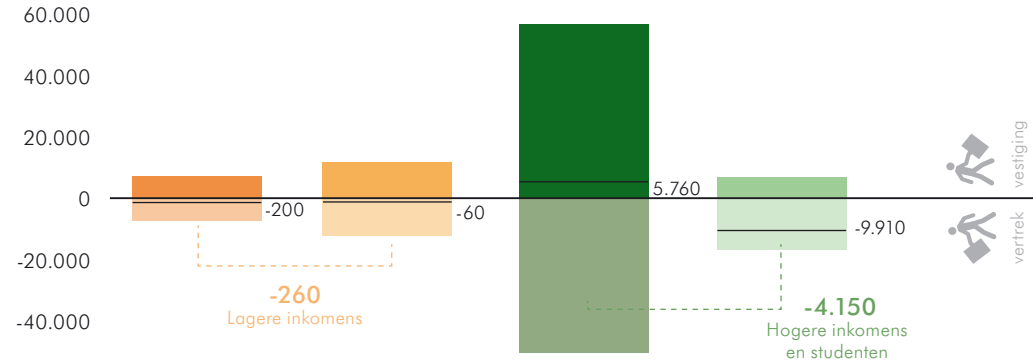


In tegenstelling tot de ontwikkeling in heel Noord-Nederland was er tussen 2011 en 2017, net als in krimpgebieden, een (minimale) afname van het aantal personen dat tot een huishouden met inkomen boven 150% van het bijstandsniveau behoort (-360). Dit is een afname van 0,02% per jaar, terwijl er in heel Noord-Nederland juist een toename van 0,1% per jaar was. Het aantal studenten nam wel toe (+860, +2,4% per jaar). Omdat er een relatieve daling van het totaal aantal lagere inkomens sterker was en een kleine relatieve stijging van het aantal hogere inkomens inclusief studenten, is het verschil tussen lagere en hogere inkomens afgenomen. Kanttekening hierbij is de sterke toename van het aantal laagste inkomens (<101% bijstandsniveau). Dit kan waarschijnlijk verklaard worden door de economische crisis.



Verhuizingen naar inkomenspositie

Vanuit de anticipatiegebieden was van 2011 tot en met 2016 een netto uitstroom van inwoners naar de rest van Nederland. Er waren in totaal 4.410 meer vertrekkers dan vestigers. De sterkste netto uitstroom vond plaats bij de groep personen die in het jaar na hun verhuizing student waren (-9.910). Het vertrek van studenten werd deels gecompenseerd door een instroom van mensen met een huishoudensinkomen boven 150% (+5.760). In heel Noord-Nederland is juist een netto instroom van studenten en een netto uitstroom van hogere inkomens. anticipatiegebieden staan dan ook, net als andere niet-stedelijke gebieden in Noord-Nederland, aan de basis van een roltrapmodel.





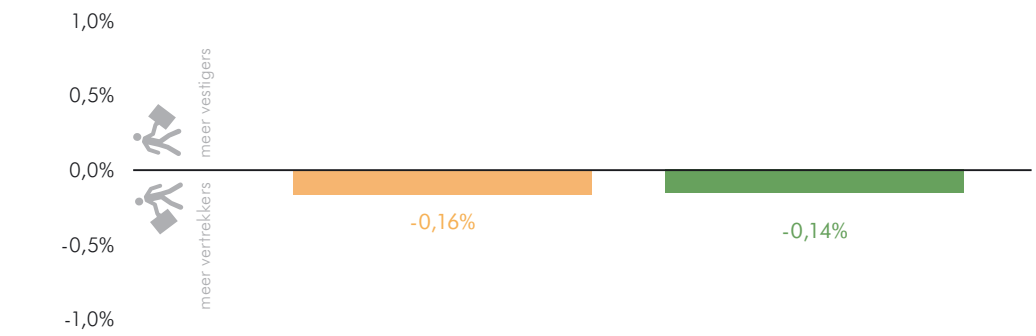
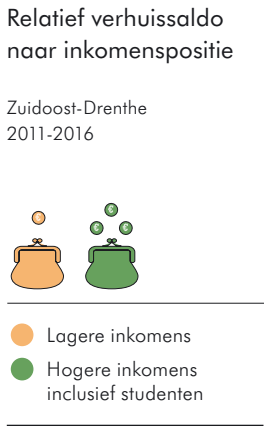






deel vervangen door inwoners met een hoger inkomen. De netto uitstroom van studenten en hogere inkomens resulteerde tezamen in een afname van de bevolking van 1.290 inwoners.

De verhuisbewegingen van mensen met lagere inkomens hadden een afname van de bevolking tot gevolg. Er vestigden zich 340 personen met een inkomen onder 150% van het bijstandsniveau meer dan dat er vertrokken. Bij de groep personen in een huishouden met een inkomen tussen 101 en 150% van het bijstandsniveau was dit negatieve verhuissaldo het grootst (-220). Er was in Zuidoost-Drenthe van 2011 t/m 2016 in totaal dus een negatief verhuissaldo van lagere inkomens en een negatief verhuissaldo van hogere inkomens en studenten.



In Zuidoost-Drenthe heeft het negatieve verhuissaldo van personen in een huishouden met een inkomen op of onder van bijstandsniveau (-120), een dempende werking op de totale bevolkingsontwikkelingen van deze groep (+570). Het positieve binnenlandse verhuissaldo van personen in een huishouden met een hoger inkomen heeft ook een dempend effect op de totale daling van het aantal personen in huishoudens met hogere inkomens in de regio.

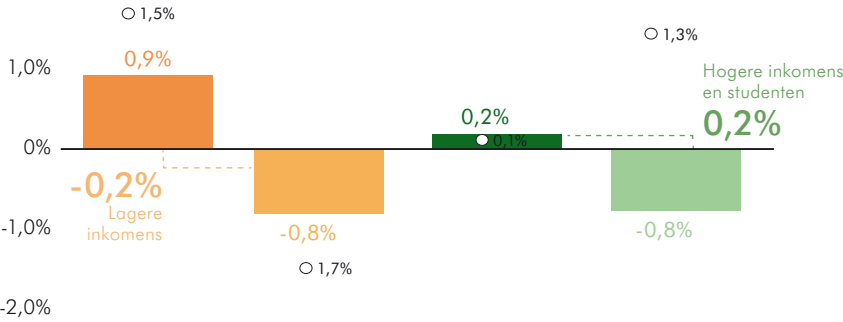
Gemeente Assen

Relatief gezien nam de groep huishoudens met een inkomenspositie van minder dan 101% van het bijstandsniveau in Assen het meest toe (+0,9%). De relatieve afname van personen in huishoudens met een inkomen van 101 tot 150% van het bijstandsniveau en de groep studenten was even sterk. De relatieve toename van de hogere inkomensgroep was 0,2% per jaar. Doordat de groep lagere inkomens is afgenomen en de groep hogere inkomens met studenten is toegenomen, is het aandeel hogere inkomens van de totale bevolking in Assen tussen 2011 en 2017 iets toegenomen.

Groei aantal inwoners naar inkomenspositie huishoudens

2011-2017, % per jaar, Gemeente Assen (exclusief institutionele en overige huishoudens)

- <101% bijstandsniveau
- 101-150% bijstandsniveau
- >150% bijstandsniveau
- Student
- Gemiddelde Noord-Nederland



Binnenlandse verhuisbewegingen van de bevolking naar inkomenspositie huishoudens

In de periode 2011

















































Colofon

Auteur

Dr. Hans Elshof

Dataverzameling, analyse & redactie

Drs. Wilma de Vries, Sjaak Moerman MSc,  
Henk Fernée MSc, Drs. Marja Janssens,  
Sophie Stroisch MSc, Yvonne van der Weerd  
en Drs. Yvonne Turenhout

Vormgeving

Studio Martiene Raven

Fotografie

Fetze Weerstra (VWPics / Alamy Stock Foto)

Met dank aan

Centraal Bureau voor de Statistiek



